

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

TÉZISFÜZET

Fábián Éva

A POLITIKA ÉS A HADÜGY VISZONYÁNAK
MEGJELENÉSE A FRANCIA HADELMÉLETBEN 1945–
2012

című doktori (PhD) értekezés szerzői ismertetője

Témavezető: Dr. Fregán Beatrix (PhD)

Budapest, 2017

„...a jelent is csak úgy érthetjük meg, ha megértjük a múltat...”

(DAVIDSON, Basil: *Gerillaháborúk Afrikában.* – Bp.: Kossuth Könyvkiadó, 1984. – p. 36.)

A magyar hadtudomány problémája, bizonyos fokú egyoldalúsága véleményem szerint egyebek mellett abban tükröződik, hogy – elsősorban katonapolitikai okok miatt – csupán néhány hadtudományi és hadelméleti rendszert hangsúlyoz: a rendszerváltozás előtt a szovjet-orosz, a kilencvenes évek óta pedig elsősorban az amerikai források elemzése és felhasználása van túlsúlyban. Ennek eredménye, hogy más rendszereket kevésbé méltat figyelemre, vagy kevés figyelmet szentel ezeknek. Ilyenek például a nagy múltú francia hadtudományi és hadelméleti iskolák is. Ezért tartom szükségesnek a modern francia hadtudomány közelmúltbeli (1945–2012 közötti) kutatási eredményeinek doktori (PhD) értekezésben történő összefoglalását. Értekezésem – a hazánkban fellelhető forrásokat és a dolgozat terjedelmi korlátait figyelembe véve, főként történelmi, biztonságpolitikai és hadelméleti munkák feldolgozásával – célja elsődlegesen az összefüggések feltárása és bemutatása, sok esetben a történelem segítségét használva, annak érdekében, hogy az 1945–2012 közötti időszakot tekintve, a hadügy és politika viszonyának megjelenési formáit a francia hadelméletben feltárjam.

A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA

Eddigi kutatási eredményeim alapján kijelenthetem, hogy tudományos problémának tekinthető egyrészt az, hogy a hidegháborús időszak francia hadtudományi forrásai korlátozott mennyiségben lelhetők fel hazánkban, szemben a kilencvenes évek óta tapasztalható trenddel, illetve összességében mindezen írások feldolgozása sem tekinthető teljesnek. Mentségül, a francia kül- és biztonságpolitika területét tekintve már valamivel könnyebb a helyzetünk. A hidegháborús időszakban megjelent kiadványokhoz többnyire könnyen hozzáférhetünk. A kilencvenes évek változásai és az internet elterjedése óta pedig a releváns ismeretanyagokat a világhálón keresztül egyre könnyebben elérhetjük. A rendelkezésre álló, elsősorban francia és angol nyelvű, szakmai forrásművek tekintetében – véleményem szerint – Franciaország világviszonylatban nézve az elsők között áll. Szakirodalmi kutatásaim során

ugyanakkor azt is megállapítottam – amely szintén tudományos problémát jelent –, hogy mindezen források hazai feldolgozása eddig még csak részben történt meg.

A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a rendelkezésre álló – francia hadelméleti, valamint kül- és biztonságpolitikai – ismeretanyagok feldolgozása valódi hadtudományi kihívást jelent. Mindezek átfogóbb, részletesebb feltárásának hiányában pedig eddig még nem volt bizonyítható azon gondolat, miszerint a francia hadügy, valamint politika alakulása és mindenkori fejlődése között szerves kapcsolat található, ahogyan az sem, hogy a francia hadtudomány 1945 utáni, az egyetemes hadtudomány fejlődési tendenciáit követő fejlődése az indirekt hadviselés irányába mozdult el. Továbbá az sem volt így igazolható, hogy mindezen fejlődési folyamatra hatással volt a helyi háborúk gerilla-hadviselése, majd a kilencvenes évek utáni módosulások a biztonsági környezetben.

A fentiekhez szorosan kötődik az úgynevezett francia kivételesség (*exception française*) fogalmának és megjelenési formáinak vizsgálata, amelynek során eddig a hadügy és a politika összekapcsolódását még nem vették figyelembe. Véleményem szerint a jellegzetesen francia jelenség hatással volt és van az egymással szimbiózisban élő hadügyi és politikai események alakulására a hidegháború alatt és után, amelyre továbbá Franciaország mindenkori gazdasági kényszerei és korlátai is hatnak.

KUTATÁSI CÉLOK

1. Ismertetni és elemezni az 1945–2012 közötti időszak francia kül- és biztonságpolitikai prioritásait. Ennek során bizonyítani a francia kivételesség és az ország gazdasági kényszereinek megjelenését és hatását, valamint – amennyiben kimutatható – a hadügy és politika kölcsönhatását.
2. Bemutatni a hidegháborús időszak egyetemes hadelméletét, különös tekintettel az indirekt és gerilla-hadviselés témájában született forrásokra. Továbbá bemutatni és elemezni Carl von Clausewitz fő művének legfontosabb eredményeit és azok franciaországi hatását.
3. Lényegre törően ismertetni a hidegháború utáni időszak módosulásai következtében létrejött változásokat az egyetemes hadelméletben.

4. Bemutatni és elemezni a hidegháború időszakából rendelkezésünkre álló jelentősebb francia hadelméleti munkákat, valamint ugyanezen bemutatást és elemzést elvégezni a hidegháború utáni időszak francia hadelméletét illetően a 2012-ig terjedő időszakban.
5. Igazolni az egyetemes hadtudományi fejlődés hatását és a hadelmélet indirekt elemeinek térnyerését a franciaországi hadelméleti kutatásokban, valamint bizonyítani, hogy erre a folyamatra a helyi háborúk gerilla-hadviselése és a hidegháború utáni megváltozott biztonsági környezet kihívásai további hatással voltak.
6. A francia katonai teoretikusok – elsődlegesen a francia nukleáris elrettentő erővel és a NATO-val kapcsolatos – írásainak és nézeteinek feldolgozásával bizonyítani a francia kivételes szerepre történő törekvés megjelenését, valamint a hadügy és a politika kölcsönhatását.
7. Esettanulmányok segítségével igazolni, hogy az 1945–2012 közötti évek Franciaországában a hadtudományi-hadelméleti kutatások, valamint az ezek nyomán létrejövő iskolák és a francia kül- és biztonságpolitika egymással szoros összhangban fejlődött. Valamint bizonyítani az ezen folyamatra ható francia kivételesség és a gazdasági kényszerek jelenlétét.

HIPOTÉZISEK

1. *A második világháború utáni francia hadelméleti iskolák, követve az egyetemes hadtudományi fejlődés tendenciáit, elsősorban az indirekt hadviselés irányába haladtak, oly módon, hogy a folyamatra közben hatott a gyarmati és helyi háborúk gerilla-hadviselése, majd a kilencvenes évek utáni módosult biztonsági környezet.*
2. *Az 1945–2012 közötti időszakban a francia hadtudomány a francia kül- és biztonságpolitikával szoros összhangban fejlődött.*
3. *A politikai és a katonai dimenziók kölcsönhatását növekvő mértékben a gazdasági kényszerek és korlátok befolyásolták, amelyet – francia sajátosságként – folyamatosan átsző az állam önmagáról alkotott kivételesség-képe, az exception française.*

KUTATÁSI MÓDSZEREK

Értekezésemben alkalmaztam az indukció módszerét, vagyis a leíró kutatást a vizsgált terület helyzetének megismerésére, illetve a feltáró kutatást a különböző információk egymáshoz való viszonyának elemzése céljából, nyomtatott és internetes források feldolgozása segítségével. Továbbá alkalmaztam a dedukció, azaz az analógia módszerét is. Eszerint a rendelkezésemre álló magyar, francia és angol nyelvű, primer és szekunder források elemzését és feldolgozását végeztem el.

Kutatásaim során magyarországi szakirodalom-gyűjtést végeztem. Forrásaimat egyrészt a könyvtári cédulázás során fellelt nyomtatott művek, valamint – elsődlegesen a kilencvenes évek utáni hadelméleti változások és részben a francia kül- és biztonságpolitika prioritásainak vizsgálata során – az interneten összegyűjtött információk adták. Az internetes források felhasználását az tette szükségessé, hogy munkámat a legfrissebb tényekre is alapozni kívántam, amelyeknek tetemes része már elektronikus úton áll rendelkezésünkre. Forráskutatásaim során nagy segítséget jelentett a Francia Nemzeti Bibliográfia internetes oldala, valamint a dolgozatom *Felhasznált Irodalom* részében felsorolt weboldalak is. Témám feldolgozása során 1945 előtt született művekből is informálódtam, illetve merítettem ihletet, mivel véleményem szerint mindezek segítségével fontos következtetéseket vonhatunk le a közelmúltra és a jelenre vonatkozóan is.

AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLAT TÖMÖR LEÍRÁSA FEJEZETENKÉNT

Az értekezés *I. fejezete* áttekintést ad a francia kül- és biztonságpolitika 1945–2012 közötti időszakának főbb törekvéseiről. A fejezet első részében az 1945–1958 között fennálló IV. Francia Köztársaság, második részében pedig az V. Francia Köztársaság 1958–2012 közötti kül- és biztonságpolitikai prioritásai kerülnek bemutatásra és elemzésre. Az áttekinthetőség érdekében utóbbi egységet további részekre osztottam az egymást követő francia köztársasági elnökök elnöki periódusai alapján. A fejezetben a nemzetközi környezetbe illeszkedő francia kül- és biztonságpolitikai törekvések, valamint ezek változásai kerülnek áttekintésre és elemzésre, mint az Európa-politika, a francia–német kapcsolatok, a francia nukleáris elrettentő erő,

Franciaország atlanti kapcsolatai, Franciaország keleti politikája, valamint a volt gyarmati területekkel és a világ fennmaradó részeivel fennálló kapcsolatok. A fejezet feldolgozása során, hipotéziseimmel összhangban, a francia különutas viselkedést és az *exception française* megjelenését igyekeztem minél több bizonyítékkal alátámasztani, ahogyan azt is, hogy ezek, valamint Franciaország gazdasági kényszerei és korlátai a francia kül- és biztonságpolitikai lépésekre mennyire nagy hatással voltak a vizsgált időszakban. Továbbá – amennyiben az kimutatható volt – a francia hadügy és politika kölcsönhatását is bizonyítottam. A Fehér Könyvek, valamint a francia katonai koncepciók módosulásainak elemzése segítségével pedig szintén a francia hadügy és politika összefonódását szándékoztam igazolni.

Az értekezés *2. fejezetében* az egyetemes hadelmélet arculatváltásaival, valamint mindezek kapcsán a francia hadelmélettel foglalkozom. Elsőként a második világháború utáni időszak hidegháborús éráját, majd a kilencvenes évek utáni korszakot helyezve górcső alá. A fejezet bevezetőjeként, az elméleti megalapozás érdekében, az értekezéshez kapcsolódó legfontosabb fogalmakat tisztázom, valamint bemutatásra és elemzésre kerülnek Clausewitz fő művének legfontosabb eredményei és azok franciaországi hatása. Ezt követően a hadelmélet indirekt elemeinek hidegháború alatti terjedése, majd ugyanezen időszak gerilla- és partizán-hadviselése elméleti rendszerének fejlődése kerül bemutatásra. A következő alfejezetben a hidegháború után bekövetkezett hadelméleti változások áttekintését végeztem el, amelyben a modern hadügy és hadelmélet útkereséséről és a mára egyetemes hadelméleti problémává vált terrorizmusról ejtettem szót. Az utolsó két alfejezettel célom, hogy a jelentősebb francia hadelméleti gondolkodók műveinek bemutatásával és elemzésével tárjam fel a francia állam hidegháború alatti és utáni hadelméletét. A fejezet feldolgozása során, hipotéziseimmel összhangban, arra törekedtem, hogy bebizonyítsam a hadelmélet indirekt elemeinek térnyerését a francia hadelméletben, ahogyan azt is, hogy erre az ország helyi háborúinak gerilla-hadviselése, majd a biztonsági környezetben a kilencvenes évek után bekövetkezett változások további hatással voltak. Továbbá – elsődlegesen a francia nukleáris elrettentő erővel kapcsolatos művek és a NATO-val kapcsolatos francia nézetek ismertetésével és feldolgozásával – a francia kivételes szerepre történő törekvést, valamint a hadügy és a politika kölcsönhatását kívántam bizonyítani.

Disszertációm 3. fejezetének a *Francia biztonság- és hadelmélet* címet adtam, amely az értekezés első fejezetében bemutatott és feldolgozott francia hadelméleti iskolák módosulásainak folyamatát dolgozza fel a kül- és biztonságpolitikai koncepciók változásainak függvényében, három esettanulmány segítségével. Ebben a (hazai és egyetemes) hadtudomány kutatómódszertanát figyelembe véve, hadtörténelmi példák, valamint közelmúltbeli események feldolgozásával és elemzésével támasztottam alá azon hipotézisemet, hogy a francia hadelmélet, valamint a kül- és biztonságpolitika az 1945–2012 közötti időszakban egymással összhangban fejlődött, ahogyan azt is, hogy erre a francia kivételesség és az ország gazdasági kényszerei voltak hatással. Mindezek kapcsán a következő események kerültek feldolgozásra: a francia indokínai háború és az algériai háború mint az irreguláris háború megjelenési formái. Elemzésre került továbbá a somáliai partok mentén folyó kalózkodás elleni küzdelemben történő francia részvétel mint a kilencvenes évek utáni békeműveletek egyik példája. A reguláris hadviselésre jó példát adó 1956-os szuezi konfliktus megfelelően illeszkedett volna értekezésemnek ezen fejezetébe, a területi korlátokból adódóan viszont azt csak rövidebben, az első fejezetben tárgyaltam.

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

Az 1945–2012 közötti időszak francia kül- és biztonságpolitikájának bemutatása és elemzése során láthattuk, hogy a második világháborúból katasztrofális körülmények között kikerült, ugyanakkor a győztesek között helyet foglalt állam hogyan is tudott a nehézségeken felülemelkedni, és hogyan vált Európa egyik meghatározó politikai tényezőjévé, az európai integráció egyik motorjává. A hipotéziseimben megfogalmazottak bizonyításához kapcsolódik – Franciaország önmagáról kialakított elképzelése, nagyhatalmi ambíciói, így a francia kivételesség jegyében – az európai, ázsiai, afrikai vagy akár az amerikai kontinenseken folytatott francia kül- és biztonságpolitika, amelyre gazdasági kényszerei is jelentős befolyást gyakoroltak. A két szuperhatalom jelenléte és befolyása a világ szinte minden szegletében ugyanakkor nem igazán tette lehetővé további politikai akaratok térnyerését, pláne nem megerősödését, ezekkel a korlátokkal Franciaország is szembetalálta magát. A IV. Köztársaság nem bizonyult hosszú életűnek, azonban ebben az időszakban az ország gazdasági fellendülése és a nyugat-európai integráció jelentős előremozdulást

mutatott, utóbbi illetően a francia állam még korábbi, erősen németellenes külpolitikáját is hajlandó volt feladni. Ugyanakkor ebben az időszakban az ország az atlanti szövetség irányába mozdult el, amelynek háttérében véleményem szerint elsősorban Franciaország második világháború utáni gazdasági kényszerei álltak. Lehetőségeitől függetlenül azonban Franciaország az 1949-ben létrejött NATO-ban kivételes szerepének hangsúlyozására törekedett, amelyhez a nyugat-európai integrációt próbálta felhasználni. A katonai és politikai dimenziók kölcsönhatását mutatta azon – igaz, nem megvalósult – elképzelésük, hogy a francia fegyveres erők megerősítését egy nyugat-európai védelmi közösség létrehozásával valósítsák meg. A francia nagyhatalmi törekvéseket akkoriban jól kifejező, a gyarmati területekkel kapcsolatos francia kül- és biztonságpolitika – amelynek kialakításában gazdasági kényszerek is meghatározók voltak – a Francia Unió létrehozásával és politikájuk folytatásaként gyakran a legkevésbé sem humánus katonai és rendőri eszközök alkalmazásával már nem bizonyult hatékony eszköznek a dekolonizáció megfékezéséhez, az algériai háború pedig már a IV. Köztársaságnak vetett véget.

A hidegháborús rendszerben, az V. Köztársaság létrehozásával, a francia kül- és biztonságpolitikának sikerült megtalálnia a helyét, és egy egyensúlyozó, a két hatalmi tömbtől külön-, de mégis közel álló, az enyhülési folyamatba aktívan bekapcsolódó, az Európa-politikát a középpontba helyező, önmagát ugyanakkor – nukleáris képességeivel – függetleníteni igyekvő állammá vált. Az önálló francia nukleáris elrettentő erő kérdését mindhárom bemutatott és elemzett Fehér Könyv kiemelten kezeli. Ezen elemzések, valamint a katonapolitikai koncepciók módosulásai a hadügy és a politika kölcsönhatását bizonyítják. Charles de Gaulle-nak, az V. Köztársaság létrehozójának és első elnökének törekvése az volt, hogy a középhatalommá vált Franciaország korábbi világhatalmi szerepét visszaállítsa, így kül- és biztonságpolitikai lépéseinek meghatározása során visszanyúlt a – még a nagy francia forradalomhoz kapcsolódó – francia kivételességhez. Ennek megfelelően az a felfogás, hogy Franciaországnak a világban vezető szerep predesztináltatott, a kül- és biztonságpolitikájukban legfontosabbnak tekintett Európa-politikára volt nagy hatással. A francia európai vezető szerepre törekvés jelenik meg a nyugat-német állammal stabilizált kapcsolatokban is a hatvanas évek folyamán. Együttműködésük az Elysée-szerződésben öltött testet, amelynek nagymértékben köszönhető, hogy a francia–német páros a mai napig az európai integráció motorjának tekinthető. A de

Gaulle-t követő köztársasági elnökök, kül- és biztonságpolitikai lépéseiket tekintve, a tábornok-elnök általi prioritások mentén haladtak, amelyben csak az egyes köztársasági elnökök személye és politikai irányultsága következtében, valamint a nemzetközi környezet és a gazdasági tényezők módosulásai miatt alakultak ki hangsúlyeltolódások. Úgy gondolom, ez a Franciaország és a NATO közötti kapcsolatokban jól megfigyelhető. Ugyanakkor a franciák Amerikai Egyesült Államokkal való kapcsolatai a tárgyalt időszakban mindenkori ambivalensnek tekinthetők. Továbbá a gazdasági kényszerei által meghatározott francia politika az afrikai területeken, valamint a Közel-Kelet és a Földközi-tenger térségében egyre inkább szembetalálta magát az amerikai érdekekkel, így az erre a térségre vonatkozó politikájának átgondolására is sok esetben szüksége volt. A hidegháború megszűnésével épp az addigi francia politika kapaszkodói tűntek el, ezzel az állam önmagát, így kül- és biztonságpolitikáját is kénytelen volt újradefiniálni, mindamelllett, hogy prioritásai ezen a téren továbbra sem változtak. Ehhez társult a világ globalizálódásának megindulása, újabb nagyhatalmak feltűnése, új típusú konfliktusok megjelenése, amelyhez igyekezett igazodni a francia politika úgy, hogy kivételességének és különutas szerepének megtartására továbbra is törekedett. Jacques Chirac, majd Nicolas Sarkozy elnökségei során vált igazán nyilvánvalóvá, hogy a francia politika mozgástere – részben gazdasági okok miatt – mennyire korlátozott. Az utóbbi által felvázolt célkitűzés, vagyis a Chirac-i időkkel történő szakítás hozott némi eredményt, az ország számos kezdeményezés elindítója volt, elsősorban az európai integráció területén.

A dolgozatomban felállított hipotézisek kapcsán folytatott vizsgálatokhoz és azok bizonyításához szükségesnek tartottam a hidegháború, majd az azt követő időszak egyetemes hadelméletének áttekintését és elemzését is elvégezni. Ennek során az indirekt és a gerilla-hadviselést tárgyaltam először, majd a hidegháború utáni időszak hadelméleti változásait, amelynek oka, hogy – amennyiben a francia hadelmélet 1945–2012 közötti periódusának változásaival kívánunk érdemben foglalkozni – ezek jelenthetik a megfelelő viszonyítási alapot. Meglátásom szerint a Liddell Hart-féle indirekt hadviselés – amely a második világháború utáni időszakban a nyugati hadelméletre volt nagy hatással, és egyetemessé csak a hidegháború után vált – elemzése során korábbi évszázadok szerzőinek, mint Morus Tamás, Machiavelli, Montesquieu és Szun Ce, munkáihoz is szükséges visszanyúlni, amelyekben az

indirekt hadviselés elméletének korai megjelenését láthattuk. A gerilla-hadviselést már a hidegháború időszakát megelőzően alkalmazták, így elméletének kidolgozása is megindult, azonban az atomfegyverek és a hidegháborús szuperhatalmi szembenállás helyi háborúinak megjelenésével nagymértékű növekedését tapasztalhattuk. A gerilla-hadviselés – részben európai – megjelenését a Raoul Salan francia tábornok által irányított kolonialista szélsőjobboldal de Gaulle elleni akcióiban is megfigyelhettük. A nemzetközi környezetben az 1990-es évek elején végbement változásokkal létrejött hidegháború utáni világban a biztonság új – gazdasági, politikai, társadalmi és környezeti – dimenziói jelentek meg a továbbra is fontos katonai mellett. A katonai konfliktusok módosult formában és növekvő számban jelentkeztek, amelyre az elméletnek is reagálnia kellett. A terrorizmus napjaink egyetemes hadelméleti problémájának tekinthető, mindamellett, hogy véleményem szerint sem erre, sem pedig az aszimmetrikus hadviselésre és korunk globális biztonsági kihívásainak, kockázatainak és fenyegetéseinek kezelésére nincs még egységes, egyféle megközelítésből adott válasz. Mindezek mellett, amennyiben a hadügy és a politika közötti kapcsolatok összefüggéseinek feltárására vállalkozunk egy adott ország hadelméletében, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a mára a hadelméleti kutatások terén alapként tekinthető *A háborúról* című Clausewitz-munkát sem. A porosz katonai teoretikus művében többek között a háború és a politika egymáshoz kötődése fogalmazódik meg, amelyet a későbbiekben a hadelmélet képviselői többször is idéztek, és fogadtak el alapelveként. Azonban tették mindezt a második világháborút követő francia hadelmélet részletes vizsgálata nélkül, amelyet jelen értekezésemben – a hidegháború időszakára vonatkozólag – elsődlegesen André Beaufre elméleti munkásságával szándékoztam megvalósítani. Ugyanakkor nem hagyhattam ki felsorolásomból Raymond Aron – akinek kétkötetes monográfiájában Clausewitz franciaországi hatása egyértelműen megjelenik – és David Galula munkásságát sem. Clausewitz hatása ugyanakkor a hidegháború utáni, francia teoretikusok írásaiban is jelentkezett.

A hidegháborús francia hadelméletet jellemző kettősség egyrészt abban nyilvánult meg, hogy önálló utakat keresett, és sok esetben az amerikai nézeteket bírálta. Másrészt nem válhatott minden esetben és szempontból önállóvá, mivel Franciaország katonai, gazdasági és politikai téren egyaránt a nyugati államokhoz tartozott és tartozik a mai napig. A francia hadelmélet képviselői közül Pierre Gallois

tábornok nevéhez az önálló francia nukleáris elrettentő erő de Gaulle-féle politikai koncepciójának hadászati elgondolása kapcsolódik, amelyet tudományos igénnyel majd a későbbiekben Beaufre fogalmazott meg. Az 1960-as években létrejött önálló francia nukleáris elrettentő erő úgynevezett körkörös védelem koncepcióját Charles Ailleret tábornok dolgozta ki. Írásaiban a force de frappe létjogosultságával és elgondolásával kapcsolatos nézetei mellett jól megfigyelhető a korabeli hivatalos amerikai politikai és hadászati elgondolásokkal szembeni francia szembenállás, valamint az 1961-től érvényes amerikai rugalmas reagálás doktrínájának európai érvényességével kapcsolatos véleménye is, amely úgy gondolom, a francia kivételesség megjelenése. A Liddell Hart-féle indirekt hadviselés hadelmélete a hidegháborús francia hadelméletre jelentős hatással volt, ugyanakkor a direkt hadviseléssel kapcsolatos kutatások is folytatódtak. Beaufre mint az egyik legnagyobb hidegháborús francia katonai teoretikus nemzetközi elismertséget is kivívott, műveivel azonban érdemben Magyarországon eddig kevés kutató foglalkozott, amelyek közül számomra a korlátozott háborúra vonatkozó fejtegetései voltak a legérdekesebbek. Ugyanakkor írásaiban nem tulajdonított kisebb figyelmet a hidegháborús időszak hagyományos hadviselésének sem, amely a korszak helyi háborúiban továbbra is jelen volt, továbbá megpróbálta szintetizálni a népi háborúk elméletét is. Beaufre háborúhoz kapcsolódó filozófiai munkássága, valamint a Franciaország és a NATO közötti kapcsolatokra vonatkozó fejtegetései sem kevésbé figyelemre méltóak. Utóbbiit illetően az általam fellelt írások már az 1966-os francia kilépést követően születtek, amelyekben elemzése elsősorban a NATO esetleges reformjára vonatkoznak. Ezeket összekapcsolja – és itt nagyon jól kitapintható a de Gaulle elnöki időszakában fénykorát élő francia kivételesség hangsúlyozására és az európai vezető szerepre történő törekvés megjelenése – az európai védelem kérdéseivel. Továbbá Beaufre tábornok elméleti műveiben – mint a francia-atlanti kapcsolatokra és a NATO reformjára vonatkozóakban is – mindenkoron a de Gaulle-i vélemények támogatója volt, amely a francia hadelméleti dimenzió összekapcsolódását mutatja kül- és biztonságpolitikájukkal. A hidegháborús francia hadelmélet tárgyalása során továbbá David Galula munkássága az, amely elemzésre szorul. A felkelések elleni hadviseléssel kapcsolatos műve véleményem szerint azért is tekinthető jelentősnek, mivel azt, láthattuk, az amerikai hadsereg is előszeretettel forgatta a kilencvenes évektől megjelenő új típusú konfliktusok kapcsán, hiszen

abban a felkelések kezelésének részletesen kidolgozott, lehetséges módozatai is megtalálhatók.

A hidegháború utáni időszak vonatkozó francia szakirodalma jelentős, azonban ezek közül sok olyan akad, amelyek vagy nehezen beszerezhetők, vagy egyáltalán nem állnak rendelkezésünkre hazai keretek között. Számos olyan, hasznosnak tűnő forrásművel találkoztam kutatásaim során, mint az IFRI (Institut Français des Relations Internationales–Nemzetközi Kapcsolatok Francia Intézete), az IFAS (Institut Français d'Analyse Stratégique–Francia Stratégiai Elemző Intézet) és az IRIS (Institut de Relations Internationales et Stratégiques–Nemzetközi és Stratégiai Kapcsolatok Intézete) kiadványai, amelyek keretein belül napjaink francia kutatóinak nagy része is tevékenykedik. Függetlenül attól, hogy ezen intézetek színvonalas internetes weboldallal is rendelkeznek, az itt publikált tanulmányok és könyvek csak korlátozottan érhetők el hazánkban. A korszak általam feldolgozott munkáinak tekintetében a legjelentősebbnek egyrészt az aszimmetrikus hadviseléssel kapcsolatos fejtegetéseket tekintettem, amelyek közül François Géré írásait tartottam az egyik legfontosabbnak az aszimmetrikus konfliktusok kezelésére szolgáló megoldási javaslatok kapcsán, de véleményem szerint érdekes és a megszokottól eltérő megfogalmazásokat olvashatunk a témában Philippe Moreau-Defarges és Vincent Desportes feldolgozott írásaiban is. Az aszimmetrikus hadviselés további, részletesebb feltárása és elemzése a jelenlegi afrikai és közel-keleti francia szerepvállalás kapcsán lenne még izgalmasabb, amelyet jelen dolgozatomban terjedelmi okok miatt nem vizsgáltam. Továbbá láthattuk, hogy ebben az időszakban is jól kitapintható – ahogy Frédéric Bozo tanulmányában olvashattuk – a NATO-val szembeni francia ambivalencia megjelenése, valamint ehhez kapcsolódóan a francia európai vezető szerep és a francia kivételesség kifejezésének keresése, továbbá a NATO-reform szükségességének hangsúlyozása, mindamelllett, hogy az ország 2009 óta ismét részt vállal az atlanti szövetség katonai szervezetében. Kiváló francia tanulmányokat találhatunk továbbá a kiberhadviselés témájában is, amely meglátásom szerint Franciaországban már azon a színvonalon áll, hogy ezekből a tanulmányokból hasznos következtetéseket vonhatunk le hazánk viszonylatában is.

A harmadik fejezetben elsőként a francia indokínai háborút mutattam be, azt követően pedig a Maghreb-államok elszakadási törekvései közül az algériai háborút. Ahogyan rámutattam, Franciaország ragaszkodása gyarmati területeihez már

történelmi kérésben volt a többi gyarmattartó országhoz képest, ugyanakkor – elsődlegesen gazdasági kényszerei következtében – érthető volt. A kezdetekben a dekolonizációtól elzárkózó francia politika kifejeződése már a második világháború időszakában megtartott brazzaville-i konferencia során (1944. január 30–február 8.) is megfigyelhető volt, amely a világháború utáni ideiglenes kormány időszakában sem változott meg. A második világháború után erősödő gyarmati függetlenségi törekvések kezelésére a francia állam többnyire nem a tárgyalásos, hanem a katonai utat választotta, amelyben a politikai és a katonai dimenziók kölcsönhatása jelenik meg, ahogyan abban is, hogy Indokína megtartása érdekében még az atlanti elköteleződést, tehát a NATO-hoz való csatlakozást is vállalta, és az amerikaiak segítségét is elfogadta a francia állam, amelynek háttérében gazdasági korlátai húzódtak meg. Az indokínai területekhez történő francia ragaszkodás gazdasági háttérét a francia bankok és cégek bányászati és mezőgazdasági érdekeltségei, valamint a helyi olcsó munkaerő jelentette. A terület függetlenségi vezetői elszakadásukat, láthattuk, elsődlegesen tárgyalásos úton kívánták megvalósítani, és csak a francia agresszió hatására indultak meg a komolyabb fegyveres harcok. Indokína megtartásával a franciák – a de Gaulle-féle felfogáshoz híven – országuk korábbi nagyságát kívánták biztosítani. Gyarmatbirodalmuk biztosította számukra a francia nagyhatalmiság (*grandeur*) visszaszerzésének esélyét, így ennek háttérében az *exception française* is állt. Magatartásukra ez mindvégig, még a háború utolsó időszakában is jellemző volt attól függetlenül, hogy helyzetük akkoriban már egyáltalán nem alakult kedvezően. A Kínai Népköztársaság 1949-es létrejöttével és a koreai háború kirobbanásával nagyobb összefüggésrendszerbe kerülő indokínai háború a korszak úgynevezett helyettesítő háborúinak egyikévé vált, amelyben a francia hadtudomány és a katonai dimenziók kölcsönhatását is bizonyítottam, aszerint, hogy a háború folyamán az indirekt hadviselés egyre nagyobb teret nyert, amely francia részről az anyagcentrikus hadikultúra irányába történő elmozdulást eredményezte. Úgy gondolom, ennek megnyilvánulását olyan közvetlen eszközök alkalmazásában láthattuk, mint a dél-vietnami helyi bábkormány létrehozása vagy a francia csapatok sárgásítása (vietnamizálása). Utóbbinak nem katonai, hanem politikai hatása volt szignifikáns.

Az algériai háború háttérében politikai és gazdasági okok egyaránt álltak. Egyrészt az anyaország politikai életére az algériai telepések általi lobbizás nagy hatással volt,

míg a gazdasági okok közé a francia mezőgazdasági és bányászati befektetések és a területen található, az 1950-es években felfedezett szaharai gáz- és olajmezők tartoztak. Itt már akkoriban jelentős készleteket becsültek, és kiaknázásának lehetőségével megvalósulni látszott egy független francia olajpolitika. A Szahara továbbá a francia politikai, így katonai döntésekre azzal volt hatással, hogy terveik között szerepelt atomrobbantások végrehajtása ott. Úgy gondolom, hogy a dekolonizáció elkerülhetetlenségét azért sem ismerte fel a francia politika, mert célja ekkoriban még gyarmatainak – így a területileg integráns részének tekintett „három tengerentúli megye”, vagyis Algéria – megtartása volt az *exception française* szellemében, hogy újra a nagyhatalmak között foglalhasson helyet. Az algériai háborúval szembenálló anyaországi békemozgalom az indokínaitól azért volt szignifikánsabb, mivel az észak-afrikai országban nem az idegenlégiósok, hanem elsődlegesen francia sorkatonák harcoltak. Meglátásom szerint az észak-afrikai területen zajlott háború az 1956-os szuezi konfliktussal együtt Franciaországban nemcsak belpolitikai válsághoz – a gazdasági és pénzügyi rendszer válságához, munkaerőhiányhoz, inflációhoz és az erkölcsi kérdéseket illető problémákhoz – vezetett, hanem külkereskedelmüket és nemzetközi tekintélyüket is nagyban érintették. A francia társadalmat, az algériai telepeseket és a katonákat is egyre jobban megosztó háború de Gaulle visszatérésének kedvezett, létrehozva az V. Köztársaságot. De Gaulle visszatérésében a francia kivételesség megjelenését láthatjuk aszerint, hogy a közvélemény őt tartotta annak az embernek, aki országuk történelmi nagyságát és nemzeti érdekeit a legméltóbban képviselni tudja. A tábornok-elnök számára ugyanakkor az algériai háború már gátló tényezőt jelentett egy olyan külpolitika kialakítása szempontjából, amellyel Franciaország nagyhatalmi rangját visszaállíthatja, amely a visszatérését támogató algériai gyarmattartók számára csalódást okozott. Másik támogatói köre, a francia pénzügyi körök algériai gazdasági érdekei miatt a francia–algériai tárgyalások elhúzódását tapasztalhattuk. Ugyanakkor úgy vélem, hogy az Eviani szerződéssel kapcsolatos de Gaulle-i véleményben a francia kivételesség fejeződött ki aszerint, hogy azt egy olyan lépésnek tekintette, amely Franciaország akkori érdekeinek felelt meg, nem pedig engedményeknek.

Az indokínai és az algériai függetlenségi háborúknál a felkelők által alkalmazott gerilla-hadviselés bizonyíthatóan hatással volt a hidegháború francia hadelméletére

is. Ennek megjelenését André Beaufre és David Galula műveiben láthattuk. A két szerző elméletei a közvetlen helyi háborús tapasztalatokon alapultak, mivel mindketten – más beosztásban, igaz, de – részt vettek országuk több akkori tengerentúli háborújában. Összességében az indokínai és az algériai elszakadási törekvésekkel kapcsolatban úgy gondolom, hogy Franciaország veszteségei jelentősen kevesebbek lettek volna azok önállósodásának elfogadásával és a számukra előnyös szerződések megkötésével.

A szomáliai kalózkodás elleni küzdelem és az abban folytatott francia részvétel feldolgozásának okai a következők. Az ezredforduló után az Európai Unió mint új szereplő jelent meg a nemzetközi válságkezelésben. A 2008 decemberében útjára indított EUNAVFOR-művelet pedig az Európai Unió egyik legnagyobb szabású katonai műveletét jelenti a mai napig. Az integráció kül- és biztonságpolitikájának sikere leginkább ebben a műveletben érhető tetten, amelyben a francia állam jelentős részt vállalt már a kezdetek óta, továbbá az általam feldolgozott francia szakirodalom és a rendelkezésre álló források alapján kijelenthető: abban az egyik legmeghatározóbb államnak tekinti magát. Ez az európai vezető szerepre történő francia törekvés és a francia kivételesség ismételt megjelenése, ahogyan annak is, hogyan válnak katonai téren tett lépéseik politikai ambícióik folytatójává. Az európai integráció művelete mellett a térségben a francia állam önállóan – például az ALINDIEN keretében, amely katonai és diplomáciai tevékenységet egyaránt jelent – is tevékenykedik. Továbbá az EUNAVFOR-ban is számos alkalommal élt eddig önálló kezdeményezéssel, amelyek az eddigiek alapján láthatóan sikeresnek bizonyultak, mutatva, hogy az ország előszeretettel jár még napjainkban is európai partnereitől (is) külön utakon. Utóbbira példa a Csendes- és az Indiai-óceán térségében 2001 decembere után indított információs csatorna hajói, hadihajói és ezek személyzete részére, amely civil–katonai együttműködéssel kívánta a térségben felmerülő veszélyeket elkerülni, továbbá azokat hatékonyan kezelni. Az EUNAVFOR-ban ennek mintájára vezették be hasonló céllal a mai napig aktív és sikeres támogatást nyújtó MSCHOA-t. Hasznos kezdeményezésnek tekinthető továbbá a 2009. július 1-jén – egy hajótulajdonos csoport kérésére – a franciák által létrehozott úgynevezett EPE Seychelles-misszió. Ennek műveleti térsége és a részt vevő államok száma az évek folyamán bővült, így az úgynevezett hajózásra fogható védelmi csapatok segítségével közvetlenül a fedélzeten védhetik a térségben

tevékenykedő európai államok halászhajóit. A szomáliai kalózkok elleni küzdelemben folytatott francia tevékenység során véleményem szerint az anyagcentrikus hadikultúra nyilvánul meg azzal, hogy a hadviselés indirekt jegyeit hordozza, amelyre a módosult biztonsági környezet egyik aszimmetrikus kihívása – a modern kalózkodás – van további hatással. Az európai integráció többnemzeti haditengerészeti műveletében nem csak katonai, hanem diplomáciai és jogi eszközöket is alkalmaznak, valamint Franciaország a műveletben – annak jellegéből adódóan – haditengerészeti erőivel, gyakran sajátos módszereket alkalmazva vesz részt korunk egyik új kihívásával szemben, egy immáron megváltozott biztonsági környezetben.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. **Bizonyítottam**, hogy a második világháborút követően a francia hadelmélet – az egyetemes hadtudományi fejlődés tendenciáit követve – elsősorban az indirekt hadviselés irányába mozdult el, és erre a folyamatra az ország gyarmati és helyi háborúinak gerilla-hadviselése, majd a hidegháború utáni időszak módosult biztonsági környezete is hatással volt. Ezzel hadelméleti gondolkodók érdemben foglalkoztak.
2. **Igazoltam**, hogy az 1945–2012 közötti időszakban a francia hadtudomány a francia kül- és biztonságpolitikával összhangban fejlődött.
3. A hadügy és a politika kölcsönhatásának dimenziójába helyezve **vizsgáltam és bizonyítottam** a francia kivételesség (exception française) megjelenési formáit és a gazdasági folyamatok hatásait. **Bizonyítottam**, hogy – még a nagy francia forradalomig visszanyúló és Charles de Gaulle által is képviselt, a francia politikai gondolkodásban megerősített – exception française meghatározó tényező a francia katonai és politikai dimenziók kölcsönhatásában, és ezek közös fejlődését Franciaország gazdasági kényszerei és korlátai mindenkor befolyásolták.

AJÁNLÁSOK

A hidegháború során és az azt követően született francia hadtudományi művek további feltárássra, bemutatásra és elemzésre szorulnak. Ez véleményem szerint egy újabb, önálló értekezés formájában lenne megvalósítható.

Értékes adalékot jelentene az ország 1945 utáni szerepvállalásának bemutatása az afrikai kontinensen, különös tekintettel az Elysée-palota úgynevezett afrikai titkárságának tevékenységére. De érdekes fejtegetések születhetnének a francia–orosz és a francia–kínai kapcsolatok alakulásáról, valamint Franciaország szerepvállalásáról a balkáni konfliktusokban.

Jelen téma mélyebb és még alaposabb feltáráshoz Franciaországban végzett kutatómunka szükségeltetik.

Az IFRI, az IFAS és az IRIS kiadványai érdemesek lennének arra, hogy azokat a magyar olvasóközönség magyar feldolgozásban megismerje.

Kutatási témát ajánlom továbbá François Hollande francia köztársasági elnök (2012–2017) időszakának elemzésével és az ehhez kapcsolódó francia katonai műveletek tárgyalásával elmélyíteni.

Úgy gondolom, hogy szakmailag fontos munkát jelentene Franciaország terrorizmus elleni küzdelemben folytatott tevékenysége (az ország területén belül is). A francia állam az elmúlt években többször vált terrorista támadások áldozatává, kezdve a 2015. január 7-i Charlie Hebdo elleni merénylettel, majd folytatva a 2015. november 13-i párizsi merényletsorozattal. A terroristák számára azonban továbbra is közkedvelt célpontot jelent Franciaország.

A legújabb francia szakirodalom alapján további kutatásra ajánlom Franciaország és a kiberhadviselés témáját is.

A KUTATÁSI EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA

Véleményem szerint értekezésem értékes elemzést és forrást jelent a francia hadtudomány és hadelmélet 1945–2012 közötti kutatási eredményeinek bemutatásával és vizsgálatával.

Jelen dolgozatom a jövő nemzedéke kutatóinak, egyetemi hallgatóinak hasznos forrásművet jelenthet, és további elemzéseknek adhat kiindulási alapot, inspirációt.

Disszertációm információs alapként is szolgálhat a Nemzeti Közszolgálati Egyetem biztonság- és védelempolitika szakos hallgatói számára.

Az értekezés hasznos forrás lehet nemzetközi kapcsolatok szakos hallgatók, valamint bölcsészettudományi hallgatók, elsősorban a francia történelemmel foglalkozók számára is.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

1. FÁBIÁN Éva: *French navy versus Somali piracy: History of ten years – 2007–2017. (Francia haditengerészet kontra szomáliai kalózkodók: Tíz év története – 2007–2017.)* – megjelenés alatt itt: *Defence Review* 2017/2.
2. Részvétel az NKE Doktorandusz Önkormányzata, a Doktoranduszok Országos Szövetsége és a Magyar Hadtudományi Társaság Kápolnai Pauer István Ifjúsági Klubja által kiírt versenyen: *A tudomány kapujában–Poszterverseny a NATO-ról.* 2016. június 14. – A konferenciakötet lektorálása és megjelenése folyamatban.
3. FÁBIÁN Éva: *Indochina and the French Fourth Republic: The first Indochina war (1945–1954): Part II. (Indokína és a Francia Negyedik Köztársaság: Az első indokínai háború (1945–1954): Második rész.)* – In. *National Security Review*, 2016. 2. sz. – p. 49–71. – ISSN 2416-3732
4. FÁBIÁN Éva: *Franciaország európai biztonságpolitikája Georges Pompidou elnöksége idején.* – In. *Szakmai Szemle*, 2015. 1. sz. – p. 82–96. – ISSN 1785-1181
5. FÁBIÁN Éva: *Indochina and the French Fourth Republic: The first Indochina war (1945–1954): Part I. (Indokína és a Francia Negyedik Köztársaság: Az első indokínai háború (1945–1954): Első rész.)* – In. *National Security Review*, 2015. 2. sz. – p. 35–55. – ISSN 2416-3732
6. FÁBIÁN Éva: *The downfall of the Fourth Republic of France. (Franciaország Negyedik Köztársaságának bukása.)* – In. *Hírvillám*, 2013. 4. évf. 1. sz. – p. 95–103. – ISSN 2061-9499

7. FÁBIÁN Éva: *Tunézia és Marokkó függetlenné válásának története.* – In. Sereg Szemle, 2012. október–december. 10. évf. 4. sz. – p. 121–131. – ISSN 2060-3924
8. FÁBIÁN Éva: *Háború és függetlenség Algériában.* – In. Sereg Szemle, 2012. július–szeptember. 10. évf. 3. sz. – p. 134–150. – ISSN 2060-3924
9. FÁBIÁN Éva: *Politika 2011-re: a nemzetközi kérdések elemzése francia módra.* – In. Nemzet és Biztonság, 2011. 4. évf. 7. sz. – p. 93–96. – ISSN 1789-5286
10. FÁBIÁN Éva: *A francia külvárosok lángjai.* – In. Hadtudományi Szemle, 2011. 4. évf. 3. sz. – p. 76–84. – ISSN 2060-0437
11. FÁBIÁN Éva: *Gazdag Ferenc: Franciaország története 1919–1995.* – In. Külügyi Szemle, 2011. 10. évf. 2. sz. – p. 198–201. – ISSN 2060-4904
12. FÁBIÁN Éva: *A francia haditengerészet Afrika szarvának kalózvizein.* – In. Nemzet és Biztonság, 2011. 4. évf. 1. sz. – p. 18–27. – ISSN 1789-5286
13. FREGÁN Beatrix, FÁBIÁN Éva: *The special relationship for European integration. (Különleges kapcsolat az európai integráció számára.)* – In. Fekete Károly (szerk.): *Kommunikáció 2010.* – Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2010. – p. 65–68. – ISBN 978 963 7060 21 2 (Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2010. október 06.)
14. FREGÁN Beatrix, FÁBIÁN Éva: *A francia katonapolitika változásai.* – In. Fekete Károly (szerk.): *Kommunikáció 2009.* – Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009. – p. 281–283. – ISBN 978 963 7060 70 0 (Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2009. október 14.)
15. FÁBIÁN Éva: *A francia Európa-politika napjainkban: Különös tekintettel Törökország Európai Unió csatlakozására.* Diplomamunka. – Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Biztonság- és Védelempolitika Tanszék, 2008.

SZAKMAI–TUDOMÁNYOS ÉLETRAJZ

Személyi adataim:

Név: Fábíán Éva

Születési hely, idő: Debrecen, 1982. augusztus 8.

Lakcím: 4033 Debrecen, Bálint pap utca 12.

Telefon: +36303414304

E-mail: avenabiaf@gmail.com

Tanulmányaim:

- 2008– **Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – Hadtudományi Doktori Iskola**
A hadtudomány általános elmélete tudomány szak
Kutatási téma: A politika és a hadügy viszonyának megjelenése a francia hadelméletben 1945–2012
Témavezető: Dr. Fregán Beatrix (PhD)
- 2006–2008 **Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar**
Biztonság- és védelempolitikai szakértő
Diplomamunka címe: A francia Európa-politika napjainkban:
Különös tekintettel Törökország Európai Unió csatlakozására
Témavezető: Dr. Kaiser Ferenc
Diploma minősítése: jó
- 2001–2005 **Nyíregyházi Főiskola, Nemzetközi kapcsolatok szak**
Nemzetközi kapcsolatok szakreferens
Szakdolgozat címe: A koszovói válság nemzetközi megítélése és kezelésére tett lépések
Témavezető: Dr. Szani Ferenc
Oklevél minősítése: jeles
- 2004 **Université de Paris-Sud XI (Dél-Párizs–XI. Egyetem)**
Erasmus ösztöndíj
Az ösztöndíj időszaka alatt **szakmai gyakorlaton** is részt vettem az egyetem **Centre d’Analyse sur les Différends et leurs Modes de Solution (CADMOS)** kutatási és továbbképzési hivatalában. Itt különböző helyi, illetve nemzetközi konferenciák előkészítésében, szervezésében és lebonyolításában vállaltam részt.
- 2002–2004 **Nyíregyházi Főiskola**
Európa tanulmányok szakirányú képzés
- 1997–2001 **Fazekas Mihály Gimnázium, Debrecen**
Speciális francia tagozat

Nyelvtudásom:

- francia: államilag elismert általános/kétnyelvű C típusú felsőfokú nyelvvizsga
diplomáciai szaknyelvvizsgálattal bővített szigorlat (2003)

angol: államilag elismert általános C típusú középfokú nyelvvizsga

német: alapfokú nyelvtudás

Tagságok: **Doktoranduszok Országos Szövetsége–Hadtudományi Osztály**